

El *DAut* defineix: «imposición sobre géneros comestibles rebaxando la medida», per tant: «la sisa solia ser sobre las vituallas y se hacía efectiva disminuyendo el tamaño de las medidas en vigor, de suerte que el vendedor había de pagar a las autoridades el importe de la cantidad de víveres, que así pagaba, pero no recibía el público. Éste se sentía defraudado, por decirlo así, legalmente, y no es extraño que luego, en forma más o menos humorística, aplicara este nombre a la defraudación ilegal que de vez en cuando le imponían los sirvientes en sus compras cotidianas».

Acc que en cast. no documentem fins c. 1600, i en cat., nomes des de Lab (1840): «la petita porció que's roba ocultament; los petits retalls que's llevant d'alguna roba, y regularment los que's quedan los sastres; tela furtiva reservata pars». I en el verb *sisar* «defraudar de amagat porció de lo que's compra --- o contar més de lo que costa ---»; el verb *sisar* ja es documenta segons el *DAG* en el S. xv, i encara que només hi faci constar el sentit de «imposar *sises* al pa, vi, carn etc.» és probable que aviat s'anés passant al sentit il·legal, que en cast. es documenta des de 1554. També, des de l'acc. de rebaixar impositivament la quantitat de tela venuda, es va passar a la de 'retallar el drap' per adaptar-lo a la mida del client: ço que permetia, al sastre, de passada (com ja insinua Lab.), estalviar-se part de la tela que sobrava també això, doncs, venia a ser un tribut imposit al comprador.

En el meu article demostro que les diverses etimologies imaginades pels romanistes a base de mots en *c^l* o *sc^l*, pel prejudici que el mot significava originàriament 'retallar', estan desmentides, d'una banda per la història lexical i semàntica del mot, i que d'altra banda els barra el pas ja la fonètica, puix que el mot no comença en *ci-* sinó en *si-* en les llengües i èpoques que distingeixen els dos sons: el fr. ant. no els confongué fins c. 1300.

I no obstant, en francès arcaic ja es troba abundantment *assise* 'contribució' des de mitjan segle XII, i en textos tan importants, coneguts i acurats com la *Carta Magna* i *Li Quatre Livre des Rois* (God. I, 446b; Töbner-Lommatsch I, 599); si fos *ci-* caldria *chi-* en anglès, on *size* està ben documentat des del S. XIII i en l'acc. 'grandària' des del XIV; és clar que el castellà distingeix els dos sons fins avui mateix, i no obstant allí una inicial *s-* no hi apareix mai; en català també predominaven enormement les grates en *s-* des dels orígens (recordem que en ross. és on *ci-* i *si-* es confongueren primer que enloc, *EntreDL* I, 26, i mapa II de la p. 108, i en general a tota la zona costera, i d'allà es d'on vénen els pocs exs. de la grafia *cisa*). Altrament en llengua comuna es manté la grafia amb *s-* fins a 1900 (*DTO*, Lacav., Belv., Lab., Bulbena, *DAG*): no és fins al *DOrt* que es prengué la iniciativa d'escriure amb *ci-* a causa de la falsa etimologia acceptada pels romanistes. Crec que en aquest cas s'hauria de rectificar una innovació tan anti-tradicional i amb tan poc fonament (cf. la nota 1 del *DCEC/DECH*). Potser val la pena?

Resta l'acc. 'mordent d'ocre o vermelló que usen els

dauradors per fixar els pans d'or', en la qual el mot apareix com a català ja en Ausiàs i en un altre text tècnic del S. xv (*DAG*): «Axi com l'or sobre paper se posa, / segon serà la bona o mala sisa, / tal semblant cas mon sentiment divisa / d'aquest amor segons en qui se posa» LXXXVII, v. 292 (ed. Pagès i, 46), cf. més explicació en *DIVISAR*. En cast. un poc més tard, des del Nebr. de 1495. L'etimologia en definitiva és la mateixa: l'antic participi *assisa* del fr. *asseoir* o bé del cat. ant. *assuire* (veg. *siure* a *SEURE*), car sempre es tracta del sentit bàsic de 'assentament, establiment, col·locació', aplicat a la col·locació del mordent dessota l'or. En francès aquesta acc. no està documentada, car això es diu allí *assiette*, val a dir que és un altre derivat de *asseoir*. Per això (veg. més indicacions en el *DECH* v, 263), potser ens hem de decantar més aviat per un origen pròpiament català, que és on aquesta acc. està ben documentada i des de més antic, puix que també entre nosaltres s'usà antigament el participi *assis*, *-isa* (Llull, en *AlcM*).

DERIV.: *Sisar* (supra). *Sisador* [Lab]; *sisaire* [Vogel, *scr.*]. *Siser* 'arrendador dels impostos de sisa' [1542, *DAG*].

En *cisell* i *cisalla* la *c-* està realment justificada, car tots dos, si bé rebuts a través del francès, han de provenir en definitiva d'un ll. vg. *CISORIUM* o *CAESORIUM* derivat de *CAEDĒRE* 'tallar'; no està ben explicat per què hi ha *ci-* i no *ce-* pot ser perquè en llatí hi havia *EXCISORIUM* i *SUCCISORIUM*, on la intervenció del prefix causava el canvi de *CAE-* en *CĪ* d'acord amb la fonètica llatina, i des d'aquests es pogué contagiar la *ī* a *CAESORIUM* → *CISORIUM*; podria ser també que sigui la influència de (*as*)*sise* 'contribució', 'retallada dels béns' la responsable de l'anomalia, cf. l'angl. *excise* 'taxa, impost' [S. xv], neerl. mj. *excys* id., tots dos certament manlevats del fr. *assise*, però amb un canvi de prefix que ens mostra palpablement l'encruament de les dues arrels: només una investigació històrica i detallada dels fets francesos (que ací no podem emprendre) permetrà decidir quin fou el factor real en el canvi, o el predominant (car també podria ser que hi hagués poc o molt de tots dos).

Segui com vulgui aquest detall, no hi ha dubte que en català *cisell* és manllevat del fr. *ciseau* [S. xii], que aquest resulta d'un canvi de sufix de *cisoir* (sota la influència de *collet/couteau* 'ganivet'), i que *cisoir* és la continuació de *CAESORIUM/CIS-*. Del francès el mot va passar a les altres llengües romàniques, en totes les quals és molt més tardà.

El cat. *cisell* no apareix fins a 1640 (*DAG*), abans només *sicel* en el dicc. de Nebrixa; oc. *cisel* és un mot rar documentat un sol cop en la variant *ciseos* en un text de c. al S. xv, en la zona limítrofa del fr.; it. *cesello*, només des de la segona meitat del S. xvi, i ja la *ce-* contrària a la fonètica italiana, el denuncia com a manlleu; el cast. *cinzel* des de 1475, es denuncia també com a manlleu del francès, per la terminació *-el*, i per la facilitat amb què va cedir a la contaminació de *pinzel*, responsable de la seva *-n-*; el mateix podem dir del port. *cinzel*. D'aquí es deriva el verb *cisellar*: